Kalenderen:

Kulturnatten	*29. august 2003*
Besøg på Kastaniegården	*13. september 2003*
Tadre Mølles Venner 25 år	*25. september 2003*
Besøg ved den gamle eg	*5. oktober 2003*
Lokalarkivet 25 år	*13. oktober 2003*

EHF's arrangementer er gratis for foreningens medlemmer.
Gæster er velkomne mod en beskeden betaling af kr. 20

Egnshistorisk Forening for Hvalsø kommune
Tilsluttet Landsforeningen for bygnings– og landskabskultur
Dansk Lokalhistorisk Forening

Nyt fra EHF

Egnshistorisk Forening for Hvalsø Kommune

Nr. 3 August 2003 28. årgang

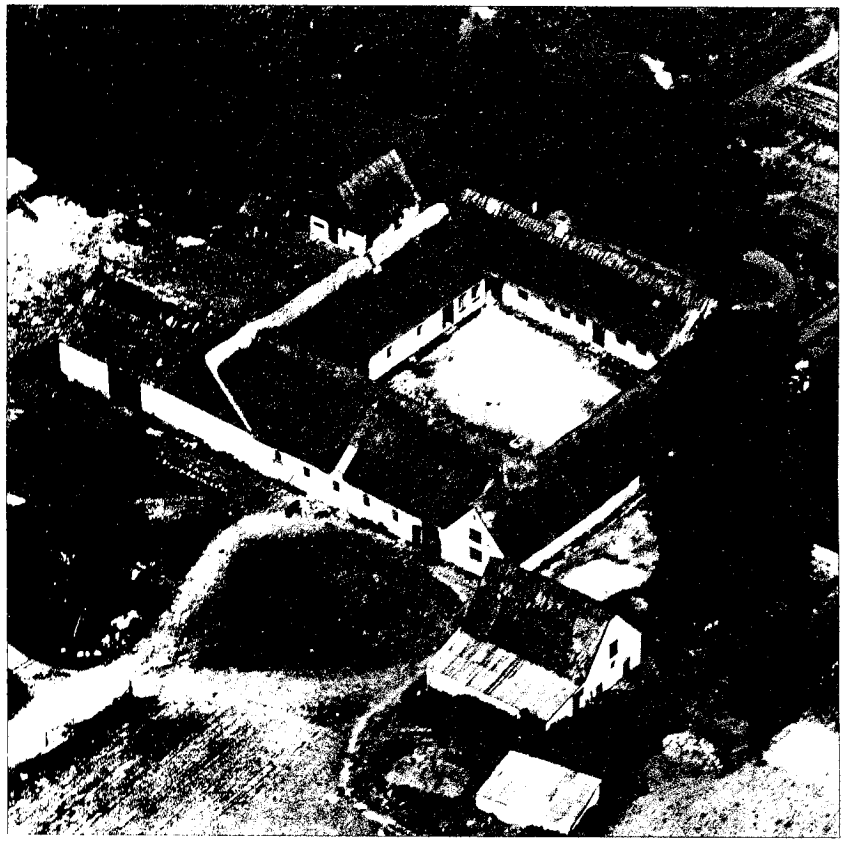

Kastaniegården i Torkilstrup

Indhold

Besøg på Kastaniegården	*4*
Hvor lå det gamle Åstrup - igen?	*5*
Kommunen hører EHF	*5*
Gundestedgård	*6*
Boganmeldelse	*7*
To 25 års jubilæer	*7*
Kulturnatten	*8*
Dæmninger i Bidstrupskovene	*8*
Møde med kommunen	*9*
Bygningsforbedringsudvalget	*9*
Den gamle Eg	*9*
Levende fortidsminder III	*11*
Valborgaften	*14*
Fra herregård til teglværksbestyrerbolig	*15*
Skolens udvikling	*16*
Fra arkivets gemmer	*18*
Nyt fra arkivet	*19*
Kalenderen	*20*

Nyt fra EHF er udgivet af Egnshistorisk Forening for Hvalsø kommune
Redaktion: Leif Hjetting 46492248
EHF formand: Bent Gottfredsen 46492663

Artikler mærket med © må kun gengives med tilladelse fra redaktionen

Forord

Sommertiden er jo egentlig det, man kalder agurketid. Dagbladet Politiken bragte for nylig en leder, der bestod af to tegninger af agurker.

Helt så slemt står det ikke til med vore forfattere - jeg har ikke haft problemer med at inddrive indlæggene til dette blad - bortset fra lidt e-post problemer.

Vore flittige forfattere har leveret indlæg af ret alsidig karakter: der er opfølgninger på tidligere indlæg, fortsættelse af serien om "Levende fortidsminder" samt nye emner.

Heller ikke planlægningen af arrangementer har stået stille: i dette blad er der annoncering af tre EHF-arrangementer samt to fra vore samarbejdspartnere Lokalarkivet og Tadre Mølles Venner.

Forhåbentlig får vi lige så god tilslutning til disse arrangementer, som vi fik til Valborgaften på Tadre Mølle. Folk strømmede til - ligesom regnen. Alligevel fik vi en god aften ud af det.

Til sidst en lille efterlysning: i sidste nummer søgte Bent Gottfredsen hjælpere til et projekt i Bidstrupskovene, hvor man vil lede efter mølledæmninger m.m. Bent leder stadig - efter hjælpere.

Besøg på Kastaniegården og rundtur i Torkilstrup

Lørdag den 13. september kl. 10.00 indbyder EHF til besøg på Kastaniegården på Baldersvej 7 i Torkilstrup. Parkering på Baldersvej efter anvisning. Medbring formiddagskaffe eller frokost som vi nyder ude eller inde alt efter vejret.

Kastaniegården var engang en universitetsgård, siden har samme slægt ejet den gennem tre generationer indtil 1997. Den er en af de tre gårde, der er blevet i landsbyen.

Gården er meget velholdt og pietetsfuldt moderniseret af de nuværende ejere Mogens og Randi Clemmensen. I kostalden er meget gammelt inventar bevaret.

Anne Jægerskov, der er født og opvokset på Kastaniegården, vil sammen med sine søskende vise rundt og fortælle om livet på gården og i landsbyen, som de erindrer det.

Der vil også blive en rundtur i landsbyen, hvor vi vil høre om det tidligere så rige erhvervsliv og om det sociale netværk, der forsvandt, da landsbyen ændrede sig fra en levende landsby til en soveby.

Gården i 50érne

T.v. Tækning

T.h. Sommerstemning

Hvor lå det gamle Åstrup?

I oktobernummeret af Nyt fra EHF bragte vi en artikel med denne overskrift. Nu har vi fået arkæolog Jens Ulriksen fra Roskilde Museum til at se på stenene og fundstedet.
Stenene er gode nok. Fundstedet er derimod for vådt til, at der kan have ligget en bygning. Det var helt tydeligt først i april. Derfor er det nu nok Oppermanns brokker, vi har fundet alligevel. "Der findes rester af det gamle Åstrup i form af murbrokker i ned til tre meters dybde nord for Åstrup." Vi er efterhånden rimeligt sikre på, at de ikke findes andre steder.
En fornuftig geografisk placering af det gamle Åstrup kan være, hvor husene ligger i dag. Herfra kan brokkerne ved byggearbejdet være smidt ned i det fugtige område for at stabilisere et kørespor.
En brønd kan give mening i at grave ned til tre meters dybde.

Vi så derefter endnu engang - på arkæologens opfordring - på de meget oplagte banker nord for Åstrup, og selv om de ligner et voldsted rigtig meget og ikke passer ind i geologien, er der ingen tegn på bebyggelse.
Vi er fortsat overladt til gætterier !

Kommunen hører EHF

Udstykning i Tolstrup landsby. Her er søgt om tilladelse til at bygge et hus, der skal ligne de nye huse i landsbyens østlige udkant. Der er tale om to huse. Det ene er et højt blåmalet træhus. Det er pænt, men passer bestemt ikke til stedet. Dog er det med til at give en vis profil mod omgivelserne. Det andet er et gulstenshus med 30 graders taghældning. Det er simpelthen et skoleeksempel på, hvad der under ingen omstændigheder bør bygges, som en landsbys afgrænsning til det åbne land. De to huse er da heller ikke i overensstemmelse med kommuneplanens rammebestemmelser for området. EHF har ikke været hørt i disse sager!
EHF har anbefalet, at en tilladelse betinges af, at der opføres et muret hus med høj rejsning - allerhelst et længehus.
Kommunalbestyrelsen har stillet ansøgningen i bero og besluttet, at der i stedet skal udarbejdes en lokalplan for Tolstrup landsby. EHF har lovet at bistå med en lille historisk indledning.

Gundestedgård har ansøgt om udstykning af fire nye parceller på den sydlige del af Gundestedvej. Arealet ligger i landzone tæt på den sydligste mose, men udenfor fredningen. EHF har ikke haft bemærkninger til sagen.

På Kvandrupvej 4 i Skov-Hastrup har ejer søgt om tilladelse til at lave høj rejs-

ning på udhuset. EHF har anbefalet. Det vil pynte betydeligt. Arbejdet er påbegyndt.

Brunskærgård i Torkilstrup har søgt om tilladelse til at opføre en aftægtsbolig i tilknytning til ejendommen. Det bliver et nydeligt længehus med opdelte vinduer. EHF har ingen indvendinger.

Torkilstrup landsby. Foreningen har anbefalet, at lokalplanen fastholdes, således at et nyt hus skal være et længehus med høj rejsning.

Nørre Hvalsø. Foreningen har ingen indvendinger til kviste på et bevaringsværdigt hus.

Lokalplan for Gundestedgård.

I alle de år Gundested Camping har eksisteret, har den juridisk set, levet i en gråzone. Den har - som fastliggerplads - været tålt, men er aldrig formelt blevet godkendt. Nu har Roskilde Amt meddelt kommunen, at formalia kan bringes på plads ved en landzonelokalplan.
Kommunen har besluttet at udarbejde en sådan.
EHF har lovet at bistå med en lille historisk indledning.

Til orientering skal tilføjes, at der på gården arbejdes på et generationsskifte. Dette forventes ikke umiddelbart, at få indflydelse på foreningens mulighed for at afholde sine generalforsamlinger på stedet.

Anmeldelse.

Tadre Mølles Venner har udgivet tre småbøger.
Elverdamsdalen og kildekalken. Geologi og kulturhistorie. Her fortælles om kildekalkens dannelse, forekomst og udnyttelse. Tekst og foto: Bent Gottfredsen.
Hvordan lavede man medicin af planterne. Her fortælles om indsamling og opbevaring af planterne, samt om hvordan man producerede medicin af dem på apotekerne. Tekst og foto: Bent Gottfredsen.
Helligkilder og kildemarkeder. Her indledes med en historisk omtale af emnet, inden der berettes om vore lokale kilder og traditionerne omkring dem med stor vægt på Jomfrukilderne. Tekst: Bente Trane. Tegninger: Robert Rauer. Foto: Bent Gottfredsen.
De tre småbøger kan meget anbefales. De fås p.t. på Tadre Mølle. Pris 50 kr/stk.

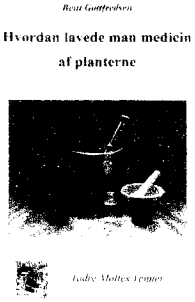

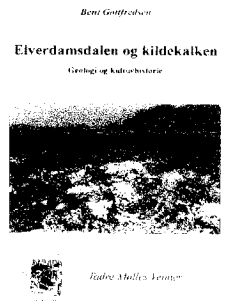

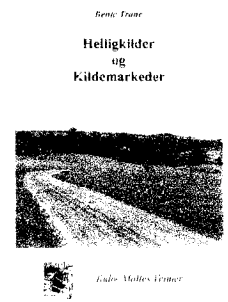

To 25 års jubilæer.

I år er det 25 år siden Tadre Mølles Venner blev stiftet, og 25 år siden Hvalsø Lokalarkiv blev oprettet.
Møllevennerne er et direkte barn af EHF, idet foreningen stod for stiftelsen. Siden har barnet vist sig sundt og levedygtigt, og det er for længst vokset EHF over hovedet, men den slags kan jo kun glæde os som forældre.
Jubilæet markeres med et arrangement på møllen torsdag den 25. september kl. 18.00.
Lokalarkivet har foreningen kun været fødselshjælper til. Da EHF blev stiftet, var det bl.a. for at formå kommunen til at oprette et lokalarkiv. Det lykkedes i løbet af et par år. Også arkivet har trivedes, endda så godt, at pladsen nu er blevet alt for trang.
Jubilæet markeres med en udstilling på arkivet og et arrangement mandag den 13. oktober.
Foreningen ønsker Møllevennerne og Lokalarkivet tillykke med jubilæerne og alt godt fremover.

Ingen foldere.

Der foreligger nu efter flere rykkere et telefonisk afslag fra kommunen til arkivets og foreningens planer om at påbegynde udgivelsen af en række foldere om Hvalsøs herligheder.
Vi har taget afslaget til efterretning og indstillet arbejdet.

Fra Hvalsø Grundejerforening foreligger også et afslag, hvad vi egentlig godt kan forstå, men det var ledsaget af en meddelelse om, at man var villig til at bidrage med et større beløb til en nyudgivelse af Hvalsøbogen. Bent Gottfredsen vil meget gerne, men han ønsker teksten grundigt gennemarbejdet og en ny bog rigt illustreret. Så det kommer til at tage nogle år.

Kulturnatten.

Bestyrelsen har besluttet, at EHF i år deltager i Kulturnatten fredag den 29. august.
Vi vil placere os sammen med Lokalarkivet og Møllevennerne i Østergade. Der vil vi præsentere foreningen og holde udsalg af vore ældre publikationer.

Dæmninger i Bidstrupskovene.

I forrige nummer efterlyste vi folk, der ville være med til at se på dæmninger med mere i skovene. Foreløbig er vi kun fire. Så flere er meget velkomne at henvende sig til formanden.

Valborgaften.

Aftenen blev usædvanlig våd. Det blev desværre absolut nødvendigt at aflyse spillemænd og folkedansere.
Trods vejret stillede omkring 100 mennesker i silende regn. Vi fik pyntet majstang, rejst den, holdt tale og kastet hørfrø mod spøgelser. Bålet osede fælt, og faklerne opgav vi.

Se Anni Druedahls beretning på side 14.

For de fremmødte blev det - trods vejret - en god aften. Det var ren råhygge.
Næste år vil vi prøve at undersøge muligheden for i givet fald at flytte folkedansere og spillemænd ind i laden.

På grund af vejret var fotograferne ikke så aktive

Møde med Social- og Miljøudvalget.

Udvalget havde indbudt EHF til møde den 14. maj som et af sine årlige møder med en række af kommunens foreninger.
Fra foreningen deltog fem bestyrelsesmedlemmer. Udvalget var mere beskedent repræsenteret.
Mødet forløb som en gensidig orientering om løbende sager med uddybning af særlig interessante emner.
EHF fremhævede Lokalarkivets pladsproblemer og anbefalede udvalget i forbindelse med arkivets flytning til det nye kulturhus at besigtige andre lokalarkiver, for ved selvsyn at orientere sig om, hvordan et moderne brugerrum skal se ud, og hvilken plads det har brug for. Kun ved betydeligt bedre pladsforhold kan arkivet få den funktion i lokalsamfundet, som det bør have. Der skal være plads til en hel skoleklasse.
Desuden drøftedes bl.a. Bygningsforbedringsudvalgets situation. EHF efterlyste en registrering af bevaringsværdig bebyggelse i det åbne land i den nye kommuneplan samt som sædvanlig en lokalplan for Vester Såby.

Bygningsforbedringsudvalget.

I år havde udvalget for sidste gang en pulje at give lån af til bevaringsværdig bebyggelse. Der indkom i alt 17 berettigede ansøgere på over to millioner til udvalgets halve million. Der er blevet givet afslag til fem ansøgere og lånetilbud til 12 ansøgere.
Mange ansøgere havde haft store forhåbninger. Afslagene og de små lånetilbud har givet anledning til skuffelse og kritik. Det er forståeligt, men udvalget kan ikke gøre det bedre, end midlerne rækker til. Prioriteringen har været benhård og vanskelig. Udvalget har søgt, at lade flest mulige få glæde af sine midler, og "smertegrænsen" er givetvis nået flere steder.
Igennem de fire år udvalget har haft midler, har det nu ydet lån til 40 af kommunens ca. 120 bevaringsværdige ejendomme. Det har sat sine tydelige spor.
Der er nu udlånt to millioner, som vil komme tilbage til fonden til genudlån ved ejerskifte.

Den gamle Eg.

Egnshistorisk Forenings bomærke - Den gamle Eg - på Hejede Overdrev er død.
Dermed har Hvalsø Kommune mistet sin ældste indbygger og Danmark antagelig sin næstældste. Træet blev af fagfolk, anslået til at kunne være op mod de 1000 år, kun overgået af Kongeegen i Jægerspris.
Foreningens formand så den første gang for 30 år siden. Det var den daværende

skovrider Torben Abell, der synes, at han skulle se den. Skovrideren fortalte, hvordan en lokal gammel kone i hans forgængers tid havde anlagt en lille have omkring den, hvor hun dyrkede blomster og jordbær. Han lod hende gøre det i fred. På besøgstidspunktet voksede der endnu påskeliljer omkring træet. Skovrider Abell fortalte også, at han en morgen med undren havde set, at der var bundet kulørte snore eller bånd på den, og af og til kom der en klud på. Endvidere kunne han berette, at tuberkulosepatienterne fra Avnstrup Sanatorium tidligere havde banket mønter fast på træet, til stor glæde for de lokale børn. Det var dengang, vi havde mønter med huller i.
På besøgstidspunktet var egen ved at blive kvalt i opvoksende lærk. Bladene var tynde og gullige. Skovrideren lod nænsomt over nogle år rydde omkring den. Han turde ikke give den for meget lys på èn gang. Træet var delt i to, men syntes at have en forbløffende overlevelsesevne på grund af nyvækst af smågrene (vanris) fra stammens nederste dele. Barken voksede ligesom ind på vrangen. Dette er i modsætning til Kongeegen, der overlever på èn eneste gren. Derfor havde der været grund til at håbe på, at vores eg endnu havde haft mange år tilbage.
Der er ingen tvivl om, at de tuberkuløse benyttede træet, som det man kalder et "helligtræ", altså et træ man ofrede til. På tilsvarende vis drak patienterne af vandet fra den nærliggende Blodkilde bl.a. til penicillintabletterne. Der er intet belæg for, at træet har været anvendt tidligere hertil. I så fald er træet som kilden Danmarks yngste helligsteder, og det er jo interessant, men når livstruende sygdom truer, kan det jo aldrig skade at prøve noget andet, og troen siges jo at kunne flytte bjerge. I dag kalder vi det alternativ behandling.

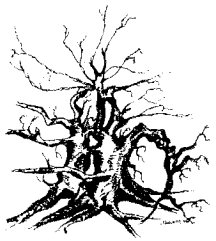

På grund af alderen og historien fandt EHF det oplagt at vælge egen til bomærke, først i Ejnar Adams streg, siden i Birte Lunds.

Den døde kæmpe vil som naturens egen skulptur kunne stå mange år endnu. Skovdistriktet vil tage godt vare på den!

EHF indbyder til en tur til den gamle eg søndag den 5. oktober kl. 11.00. Mødested P-pladsen ved Gammel Skovridergård for enden af Wernersmindevej.

Levende fortidsminder III.

I de to forrige numre af bladet har vi skrevet om de gamle kulturplanter ved kirkerne, i skovene, i det åbne land og i landsbyerne. Vi vil fortsætte med landsbyerne for her er mange spændende planter at finde. Nogle af dem dukker endda kun op hist og her med års mellemrum.

Galdebær er en slyngplante, der kan nå op mod fem meters højde. Der findes to nært beslægtede arter. Deres røde eller sorte bær blev anvendt mod epilepsi, forstoppelse, hugormebid, bylder, ringorm og podagra. Af roden fremstilledes tamponer til anbringelse i vagina til uddrivelse af døde fostre eller af efterbyrden.
Den tørrede rod blev også solgt som forfalskning af alrunerod.

Galnebær er en af vore giftigste planter. Dens sorte bær kan friste børn. For småbørn er dødelig dosis tre til fire bær, for voksne 15 til 20 bær. Selv få bær kan føre til alvorlige forgiftninger. Planten blev dyrket i apotekerhaverne og var optaget i farmakopeen (den officielle lægemiddelfortegnelse).

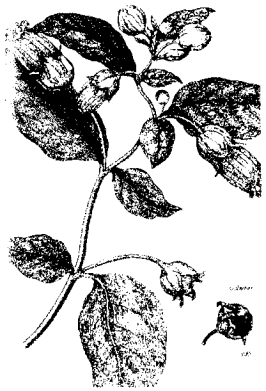

Galnebær er smertestillende og virker desuden mod nervøs astma og mavekramper. Den har også været anvendt mod epilepsi, kighoste, hundegalskab, melankoli og kræft. Galnebær indeholder stoffet atropin, der benyttes til udvidelse af pupillen før øjenundersøgelser og -operationer.
Plantens latinske navn belladonna henfører til, at kvinder tidligere benyttede den til at få store fyrige øjne for at virke mere tiltrækkende. Det var et såre farligt kosmetikum, men hvad gør man ikke for skønheden!
Galnebær kan også i rette dosering give voldsomme raserianfald. Sagnene fortæller, at Rolf Krake gav sine kæmper galnebær før slagene. Så fik de bersærkergang!

Bulmeurt kan føres helt tilbage til vikingetid, og den er en af de planter, der hyppigt dukker op ved arkæologiske udgravninger. Dens frø kan overleve i århundreder i jorden. Til gengæld skal man ikke regne med, at den spirer, hvis man sår den, før det passer den selv.
Bulmeurt virker smertestillende og søvndyssende. Disse egenskaber er da også blevet anvendt i den officielle medicin. I klostrene blev bulmeurt desuden anvendt mod kønsdriften. I folkemedicinen er bulmeurt blevet anvendt mod enhver form for smerte med stor fantasi.

Urtens søvndyssende egenskaber var almindelig kendt både blandt fiskere, hønsetyve og elskovslystne ynglinge. Fik fiskene bulmeurtkage at æde, kunne man bare samle dem op, og indåndede hønsene røgen fra brændende bulmeurtfrø, kunne man gå med dem, uden de kaglede op. Fik en mø bulmeurt blev hun viljeløs, men man skulle passe på. Fik hun lidt for meget, døde hun.

Bulmeurt giver også hallucinationer. "Jo mere man æder deraf, desto galere bliver man". "Brugt for meget, bliver man vild og gal". Bulmeurten var som pigæblet heksenes og troldkarlenes urt. Indåndede man røgen af de brændende frø, eller smurte man sig de rette steder med salver, hvori de indgik, kunne man få de særeste oplevelser. På hekseprocessernes tid, vidste alle jo, hvordan heksene kom til Bloksbjerg, og hvad de foretog sig der. Derfor vidste man også, hvad man kom til at opleve, når man brugte "flyvesalve", og det gjorde man så! Selv når vi trækker torturen fra, bærer mange af tidens "tilståelser" præg af en vis ægthed. Mange af heksene har simpelthen fortalt, hvad de har "oplevet".

Heksesalve

Pigæble dukker op i Vesteuropa sidst i middelalderen. Dens virkning og anvendelse ligger tæt på bulmeurtens, som den ofte blev anvendt sammen med.

Pigæble virker i små doser opkvikkende. Det benyttede hestehandlere sig af til at få et udslidt øg til at virke livligt. I større doser er pigæble stærkt beroligende. Det foranledigede til tider bl.a. i Frankrig et udbytterigt samarbejde mellem landevejsrøvere og kroværter.

I Rusland kom man i gammel tid gerne lidt pigæble i tyndt øl, så "slog" det bedre.

Pigæble er meget giftig. I Danmark er et toårs barn død, efter at have spist af frøene.

Man kan blive svimmel alene af at lugte lidt for længe til planten.

Alrunen er den berømteste af alle trolddomsurter. Den har vanskeligt ved at trives her, men det kan dog lade sig gøre.

Den som ejer en alrune, kan intet ondt ramme, hverken sygdom, spøgelser eller troldtøj. Den som har spist af alrunens frugt, er fortabt til evig kærlighed til giveren. Den som ejer en alrunerod, får altid gode råd hvisket i øret.

Ifølge overleveringerne skulle alruneroden findes i både mandlige- og kvindelige former, og skulle det knibe med at se lighederne eller forskellene, kan en god kniv gøre underværker for forhandlerne. Alruneroden solgtes til svinske priser og forfalskedes som oftest.

Alrunens fortælles at opstå af en ung, kysk og uskyldig dømt mands sæd ladt på galgebakken i dødsøjeblikket. Derfor solgtes alrunerødder også som "galgemænd".

Den er dømt til døden og evig fortabelse, som oprykker en alrune. Derfor brugte man, at binde alrunen fast til en hunds hale og derefter at hale i hunden, til alrunen kom op. Når det skete skreg alrunen på det forfærdeligste, men forbandelsen ramte så bare hunden. Naturligvis brugte man aldrig sin egen rare hund til den slags, derimod gerne naboens grimme køter. Så slap man af med den ved samme lejlighed.

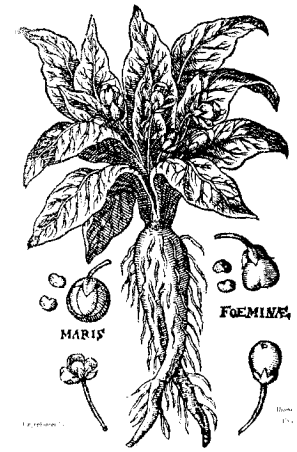

Alrune kan dyrkes her i Danmark, men det er vanskeligt. Frøet spirer ikke samme år, som det bliver sået. Det spirer bedst i drivhus efter overvintring. Har man endelig nogle alruneplanter i sit såbed , går de gerne ud, når man flytter dem. Alrunen bestemmer næsten selv, hvor den vil vokse. Til gengæld kan den så stortrives. Alrunen sætter blade og blomster i det allertidligste forår, men visner væk allerede midt i juni før frugterne er modne. Så holder den efterår før anemonerne. Alrunens kortvarige vækstperiode har givetvis bidraget til myterne omkring den.

Valborgaften på Tadre Mølle

Den 30. april 2003 holdt vi igen for 3. år i træk Valborgaften på møllen.
Vejret var imidlertid ikke helt som man kunne ønske. Metrologerne havde desværre lovet sammenhængende regn hele aftenen, og de holdt hvad de havde lovet.

Trods vejret mødte en hel del op, og vi gik i gang med at pynte majstangen fint og flot inde under halvtaget. I år var bøgen sprunget ud, så helt friskplukkede bøgegrene blev sammen med de mange forårsblomster bundet om kransene.

På dette tidspunkt var regnen dog ikke så slem, men folkedanserne måtte aflyse.
Under kransepyntningen dukkede flere og flere op, og vi var i alt ca. 70 personer.
Majstangen blev hejst, og regnen tog til.
Herefter sang Sawarabykoret foråret ind, og vi samledes alle under halvtaget til fællessang.
Såby Forsamlingshus var der traditionen tro, og solgte sandwich og drikkevarer.
Møllecaféen solgte kaffe og kage og dette benyttede nogle sig af og fik en hyggested i tørvejr.

Det var indpasset sådan, at Valborgaftenen også var valgt til den aften, hvor "Kronprins Frederiks Eg" skulle plantes ved Tadre Mølle. Foreningen "Plant et træ" havde skænket landets kommuner et egetræ og dermed også skænket Hvalsø kommune et træ. Kronprins Frederik er protektor for "Plant et træ".
Efter majstangen var hejst og Sawaraby havde sunget, plantede borgmester Virginia Holst egetræet.

Alt i alt en rigtig hyggelig aften, om end noget vådt. Valborgaften på møllen er uanset vejret kommet for at blive, ingen tvivl om det.

Anni Druedahl

Fra herregård til teglværksbestyrerbolig

I 1641 gifter Åstrups ejer Karen Clausdatter Sehested sig med rigsråd Jørgen Seefeldt.
På det tidspunkt bestod Åstrup kun af de nuværende nord- og østfløje. Omkring 1650 lader Jørgen Seefeldt opføre en tilbygning i form af en fritliggende sydfløj i bindingsværk i to stokværk. Bindingsværket udgjordes af eg i dimensioner, der virkelig var en herregård værdig.
I 1842 bliver Åstrup købt af lensgreve, major Frederik Wilhelm Dannemand, der var søn af Frederik d. VI. Dannemand lader på selve Åstrup foretage omfattende bygearbejder. Desuden opfører han et større antal tjenesteboliger til godset.
Til det formål skulle han bruge mursten i større mængder. Derfor lader han opføre et teglværk på Åstrup Lyng. Det fik navnet Skov Aastrup Teglværk.
Teglværksbestyrerboligen blev virkelig standsmæssig. Den blev nemlig opført med bindingsværket fra Jørgen Seefeldts bygning, som Dannemand desværre lod nedrive i 1856.
Derfor er bygningen helt anderledes end normalt sjællandsk byggeri.
Teglværket eksisterede til sidst i 1800-tallet. Dets historie kendes ikke nærmere, men på baggrund af de ret betydelige lergrave, hvis udstrækning endnu kunne erkendes, før der dels blev bebygget, dels opdyrket, kan sluttes, at det har haft en stor produktion.
Det særlige Bygningssyn besigtigede for 25 år siden den gamle teglværksbestyrerbolig og bedømte den til klart bevaringsværdig.

Åstrup omkring 1840 med Jørgen Seefeldts bindingsværksfløj med to skorstene.

Teglværksbestyrerboligen i dag. Lyngvejen 4.

Skolens udvikling

Skoleferien er begyndt. Mine egne børn ser forventningsfuld frem til alle de oplevelser der skal "fyres" af de næste 7 uger.
Skolen er slut, og til næste år skal de have nye lærere og nye fag. Hos min store datter har der lydt nogle suk og begejstrede lyde. De fleste af lærerne er vellidte, de fører dem ofte ind i en ny verden fyldt med oplevelser og udfordringer.

Når jeg tænker tilbage på min egen skoletid, som vel nok var temmelig turbulent, idet jeg oplevede nogle lærere (i beg. af 1960'erne) som ikke var bange for at give nogle "klaps" og ofte ikke kunne kommunikere med eleverne. Derefter oplevede jeg 1968, hvor der kort efter denne periode kom nye lærere på skolen. De så meget anderledes ud og deres pædagogik var en hel anden end den vi elever tidligere havde oplevet. Det var også i den tid vi begyndte at sige du til lærerne. Realen blev nedlagt og andre fag blev indført, fx orientering (stadig til min store ærgrelse). Det blev efterhånden sjældent, at man så en lussing flyve igennem lokalet.

Ved skoleudstillingen som arkivet netop har afholdt viste vi billeder og tekster fra 4 tidsperioder, 1920', 1950', 1980', og nutidens skole. Vi skildrede udviklingen indenfor skolevæsenet og hvordan eleverne opfattede skolen i de enkelte perioder. Der var bl.a. en planche som fortalte om regler omkring afstraffelse af skoleelever. Nogle af de besøgende var rørende enige, der skulle korporlig straf til nutidens skole. For dem var det en løsning til nutidens ungdoms umanerlige opdragelse.
Men hvis man gransker i historiens vingeslag vil man støde på at man skal meget lang tilbage i tid, hvor de offentlige instanser advarede mod korporlig staf i skolerne.
Der har altid været stillet krav til skolebørns lydighed og tavshed i timerne. Det har været almindeligt, at den korporlige revselse indgik i datidens pædagogik.
Lige fra skoleloven i 1814 har der været regler for hvorledes skolebørn og lærere skulle opføre sig. Hvis eleven ikke levede op til deres pligt måtte læreren ikke "straffe med lidenskab og overilelse".
Der har været forskellige afstraffelsesmidler: ørefigen, spanskrør, ris, tamp (=knyttet tov med knuder), eftersidning, skammekrog. Flere af disse blev forbudt af de lokale skolekommissioner forskellige steder i landet. Nogle steder måtte man ikke give ørefigner, fordi det kunne forårsage sprængning af trommehinden og forårsage døvhed.

Det var karakteristisk, at man i højere grad på landet tillod lærerne at anvende ris, tamp og spanskrør.

Tiderne forandrer sig og ligeledes menneskers forhold indbyrdes.
Helmuth Larsen gik i Hvalsø skole fra 1925-32. Han fortæller i erindring: "I 4.

eller 5. klasse var der en dag en dreng der skulkede fra skole. Det hørte lærer Hansen, og den næste dag skulle drengen have sin straf, - en omgang med spanskrøret!
Da han lå over knæet på læreren, grinede han, uden at læreren så det, ud til resten af klassen, men de turde ikke at grine med. De var bange får at få samme tur. I frikvarteret spurgte de ham, hvad han grinede af, jo, han syntes det var morsomt at han skulle ligge dér, når han intet kunne mærke, - han havde taget en tyk avis i bukserne til at bøde for slagene".

Eleverne har ikke altid opfyldt kravet om at være rolige når læreren talte, men alligevel udviste man respekt. Således fortæller Jannie Keinicke, som gik på Hvalsø skole fra 1976-86: "Undervisningen - der var ro i timerne, man havde respekt for lærerne. Vi havde en dansklærer som vi var enormt glade for. Han havde en god måde at tage konflikterne på. Jeg havde problemer med, at jeg snakkede meget i timerne. Så fik vi lige et bundt nøgler ned på bordet, for nu var det lige.... og så var der bare stille. Eller også, hvis det ikke hjalp, så kom man uden for døren, og så gik der ikke andet end et par minutter, hvor han lige satte klassen i gang med noget, og så fik man læst og påskrevet teksten med store ord og "nu var han træt af det" og "nu ville han ikke høre mere om det - og så var alt glemt".

I dag bliver der talt med eleverne, lærerne skal forsøge at lytte , og ligeledes skal eleven. Julie Rosenberg er netop gået ud af skolen, og hun fortæller: "Vi plejer næsten altid lige at få lov at snakke med læreren, lige en ti minutters tid, hvis der er et eller andet spændende at fortælle, eller bare at sidde og hyggesnakke lidt. Så går undervisningen i gang, og så får vi nogle opgaver som vi skal lave, eller sidder og lytter eller sådan noget. Og så laver vi rigtig meget gruppearbejde".

Når mine børn igen begynder i skole i august måned føler jeg mig tryg ved at de er glade og tillidsfulde overfor dem, som skal lære dem og være sammen med dem en stor del af dagen

Bente Trane

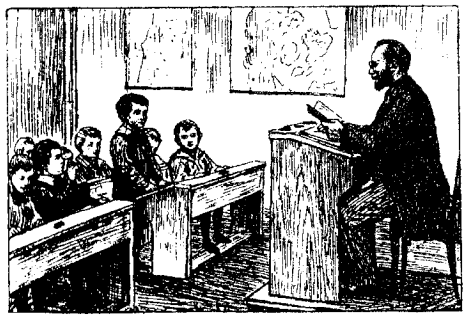

En lille historie

Historien fortæller om en mand der er på vej hen for at besøge Anders Christoffersen på Kirkebygård i Kr. Hvalsø. (I dag ligger Super Best på stedet, gården blev revet ned i 1969). Manden går på kirkestien en mørk aften temmelig beruset. "Nytårsaften skulde han altid ind på gården hos min far og ønske dem godt Nytår, der vankede altid øl og snaps. Som han sidder og hygger sig, siger han: Anders, nu skal jeg fortælle dig at jeg troede mine dage havde ende forleden nat. Du véd jeg går altid ad stien, pludselig stivner jeg - ind over kirkegårdsmuren kommer der et skørt farende med en lygte i hånden og havner pladask foran fødderne på mig. Endelig får jeg mig samlet igen. Så rejser skørtet og lygten sig og render. Anders, jeg blev ædru, jeg blev ædru så hurtigt som aldrig før i mit liv. (Jeg så) et spøgelse.... tænk."

Fra arkivets gemmer.

Er der nogen, som kender en eller flere personer på billederne?
I så fald vil arkivet gerne høre om det.

Nyt fra arkivet

I det tidlige efterår bliver der noget at fejre.

HVALSØ LOKALARKIV HAR 25 ÅRS JUBILÆUM
DEN 13. OKTOBER.

Den runde fødselsdag vil blive fejret med billeder og beskrivelser rundt om i byerne Kr. Hvalsø og Kr. Såby og en mindre udstilling på de to kommunebiblioteker. Enkelte steder vil der være en stander udenfor nogle enkelte huse , som fortæller hvad huset har rummet tidligere. Andre steder vil der være et enkelt billede inde i en forretning som vil give historien af stedet.
Det vil derfor være muligt at bevæge sig rundt i byen til fods, gøre sine indkøb, og lære lidt om byens historie. Og når familien vil låne bøger på bibliotekerne vil der også her være mulighed for se og læse om nogle af byernes mangfoldige herligheder.
Jubilæet vil blive annonceret i dagspressen.

Arkivet har fået en ny medarbejder, Niels Larsen. Han har fået et 15 timers fleksjob på arkivet, foreløbig på tre år. Desuden har Mohammed Sherif indtil 1. december fået 4 timers arbejde på arkivet. Fra august vil Karin Gottfredsen arbejde nogle timer om ugen både i arkivet og på møllen indtil 1. december. Karin vil i samarbejde med mig lave "jubilæumsudstillingen".

Venlig hilsen
Bente Trane
Lokalarkivet

Hvalsø Lokalarkiv
Østergade 1
4330 Hvalsø

Telefon: 46408871
Fax: 46408870
E-mail: lokalarkiv@post.tele.dk
Hjemmeside: www.hvalsoearkiv.dk

Åbningstid:
Onsdag kl. 10.00 - 14.00
Torsdag kl. 15.30 - 18.30
Første lørdag i hver måned kl. 10.00-12.30
- eller efter aftale